

РОДОЉУБ ЧОЛАКОВИЋ И ИНФОРМБИРОВСКИ РАСЦЈЕП 1948. ГОДИНЕ

Драженко Ђуровић
Соколац, Босна и Херцеговина
ddjurovic986@gmail.com

Апстракт: Рад садржи анализу ставова Родољуба Чолаковића по питању сукоба Комунистичке партије Југославије са Информбиroom 1948. године. Аутор разматра разлоге колебања и унутрашњих ломова, те промјену почетног мишљења првог предсједника Владе Народне Републике Босне и Херцеговине. Такође, образложени су могући разлози због којих је Јосип Броз Тито амнестирао најутицајнијег босанскохерцеговачког комунисту. У том погледу, анализирани су индиције о постојању идеја о улози Родољуба Чолаковића након евентуалне смјене првог човјека Југославије и њеног најужег руководства. Рад је углавном заснован на архивским документима Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину / Централног комитета КП Босне и Херцеговине, односно Централног комитета Савеза комуниста Босне и Херцеговине.

Кључне ријечи: Родољуб Чолаковић, Резолуција Информбиroom, Комунистичка Партија Југославије, Покрајински комитет Комунистичке партије Југославије за Босну и Херцеговину

Abstract: The paper contains an analysis of Rodoljub Čolaković's views on the conflict between the Communist Party of Yugoslavia and the Inform-biro in 1948. The author discusses the reasons for hesitation and internal breakdowns, and the change in the initial opinion of the first Prime Minister of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina. Also, the possible reasons why Josip Broz Tito amnestied the most influential Bosnian

communist were explained. In this regard, the indications of the existence of ideas about the role of Rodoljub Čolaković after the eventual dismissal of the first man of Yugoslavia and its closest leadership were analyzed. The paper is mainly based on archival documents of the Provincial Committee of the CPY for Bosnia and Herzegovina / Central Committee of the CP of Bosnia and Herzegovina, ie the Central Committee of the League of Communists of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Rodoljub Čolaković, Informbiro Resolution, Communist Party of Yugoslavia, Provincial Committee of the Communist Party of Yugoslavia for Bosnia and Herzegovina

Увод

У цјелокупној југословенској историографији вјероватно не постоји “научни вакум” толиког обима као што је дефицит истраживачких резултата о сукобу Комунистичке партије Југославије и Информбироа, односно Стаљина и Тита 1948. године. Протеклих неколико деценија објављен је значајан број романа и исповијести о тешким судбинама и карактерима људи, врлинана и манама система и политика, док је број стручних студија и научних монографија далеко мањи. Такође, постојећа историографија прилично је оскудна изворима архивског карактера. Разлози недовољне обрађености низа аспеката политичких односа насталих као посљедица великог потреса, какав је несумњиво раскол Југославије и Совјетског Савеза, леже у вишедеценијској незаинтересованости владајуће Партије да се “дира” у ово осјетљиво питање, али и чињеници да су и након скоро пуне три деценије од пада комунизма и распада југословенске државе, многи архивски документи и даље недоступни истраживачима.¹

Из тих разлога, између осталог, до данас су недовољно разјашњени ломови унутар босанскохерцеговачке партијске организације и улога њеног најјутицајнијег члана Родољуба Чолаковића (1900-1983).

---

¹ Бранко Петрановић, Сава Даутовић, *Велика шизма: четрдесетосма*, Подгорица: ЦИД, 1999, 5-12.

Овај истакнути југословенски револуционар, члан КПЈ од њеног оснивања, учесник НОБ-а од првог дана, народни херој Југосавије и први предсједник Владе НР Босне и Херцеговине, једна је од најконтроверзнијих политичких личности информбироовског расцјепца.²

Почетни став

Након објелодањивања Резолуције Информбироа, јуна 1948. године, унутар босанскохерцеговачког партијског и републичког руководства показала су се значајна колебања и неслагања са ставовима Централног комитета КПЈ. Са политиком југословенског партијског и државног врха није се сложила већина чланова Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину, премијер и поједини министри у републичкој Влади, доминантан број чланова Мјесног комитета КПЈ Сарајево на челу са секретаром, те значајан дио официјерског кадра УДБ-е за Босну и Херцеговину.³

По образовању, партијском стажу и каријери у револуционарном покрету, Родољуб Чолаковић је био прва личност босанскохерцеговачког руководства. Због епитета највећег ауторитета у републици, дубина његових колебања и унутрашњих ломова, након објављивања Резолуције Информбироа, значајно су утицали на држање цјелокупне партијске организације у Сарајеву и Босни и Херцеговини.⁴

² Мала енциклопедија Просвета: општа енциклопедија, 3, По – Ш, Београд: Просвета, 1986, 932.

³ О томе више: Husnija Kamberović, “Stavovi rukovodstva komunističkog pokreta u Bosni i Hercegovini o sukobu sa Informbiroom 1948. godine”, u: *Hod po trnju: iz bosanskohercegovačke historije 20. stoljeća*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2011, 124-149; Драженко Ђуровић, “Министри информбировци у Влади Народне Републике Босне и Херцеговине 1948. године”, у: *Гласник*, год. IX, бр. 9, Бањалука: Удружење архивских радника Републике Српске, 2017, 227-243; Драженко Ђуровић, “Сарајевски информбировец: Јурај Марек”, у: *Prilozi 47*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2018, 229-246.

⁴ Некадашњи високи југословенски функционер Раиф Диздаревић пише да се “истакнути ратни руководиоцац и први предсједник Владе НР Босне и Херцеговине”, који је уживао “велики углед”, озбиљно колебао, толико да је пријетило да потпуно оде на страну Информбироа. Историчар Ивица Лучић, чак, сматра да је Родољуб Чолаковић “читав Покрајински комитет и владу, којој је био на челу, придобио на страну Стаљина”. Raif Dizdarević, *Sudbonosni podvig*

Турбуленције и колебања унутар врха босанскохерцеговачког партијског вођства јавно су се показала на сједници Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину, одржаној између 1. и 2. јула 1948. године.⁵ Родољуб Чолаковић, Угљеша Даниловић, Хасан Бркић, Радован Папић и Пашага Манџић отворено су истакли неслагања са ставом ЦК КПЈ,⁶ док су Шефкет Маглајлић, Нико Јуринчић, Авдо Хумо и Ђуро Пуцар Стари стали на страну југословенског руководства.⁷

Jugoslavije: podsjećanje na istorijsko NE staljinizmu – događaj koji je opredijelio budućnost Jugoslavije, Sarajevo: UMNIS, 2018, 74; Ivica Lučić, *Sigurnosna politika Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine: doktorska disertacija*, (neobjavljeno), Zagreb, 2005, 57.

⁵ Сједници која је имала само једну тачку дневног реда, “Упознавање са писмом ЦКВКП (б) од 4. маја о.г. упућеним ЦК-у КПЈ и одговором ЦК КПЈ на то писмо од 17. маја о.г.”, присуствовали су: Ђуро Пуцар Стари, Авдо Хумо, Хасан Бркић, Радован Папић, Пашага Манџић, Родољуб Чолаковић, Угљеша Даниловић, Шефкет Маглајлић и Нико Јуринчић. Архив Југославије (даље: АЈ) фонд: Централни комитет Савеза комуниста Југославије (даље: 507), АЦКСКЈ, I I I БиХ – К 1/19, Покрајински комитет КПЈ за Босну и Херцеговину Централном комитету КПЈ, Записник са сједнице Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину, одржане 1. и 2. јула 1948. године.

⁶ Поменути босанскохерцеговачки комунисти нису се сложили са одлуком ЦК КПЈ да не шаље делегацију на састанак Информбироа у Букурешт. Такође, неки су прихватили Стаљинове оптужбе о полуплегалном карактеру КПЈ, аргументоване тиме да дуго времена није одржан изборни Конгрес КПЈ. АЈ, 507, АЦКСКЈ, I I I БиХ – К 1/19, Покрајински комитет КПЈ за Босну и Херцеговину Централном комитету КПЈ, Записник са сједнице Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину, одржане 1. и 2. јула 1948. године; Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918-1984: zbirka dokumenata*, Beograd: Rad, 1985, 745-769.

⁷ Међутим, изјашњавање на сједници Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину, одржаној 1. и 2. јула 1948. године, није показало праву слику ни стварни обим лома међу водећим комунистима у централној југословенској републици. Доступни архивски извори указују на колебаљивост, “чврстог” Авде Хуме и “непоколебљивог” Ђуре Пуцара. Страх од хапшења, додворавање и борба за очување функција и привилегија, по свему судећи, значајно су утицали да неки комунисти прикривају своје стварне ставове. На саслушању пред Партијском комисијом Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину, формираном да испита “антипартијски рад” на линији Коминформа, оптужени официр УДБ-е за Босну и Херцеговину, Чедо Милетић, је изјавио да му је колега, такође официр УДБ-е, у разговору саопштио да “другови из Покрајинског комитета”, наводећи имена Авде Хуме и Ђуре Пуцара, убјеђују друге у исправност ставова ЦК КПЈ, а говоре “против своје савјести”, како би “сачували позиције”. Према Милетићевом исказу, Авдо Хумо је “летао” од једног до другог Рејонског комитета у Сарајеву и настојао да убједи “одговорне другове у исправност ЦК КПЈ”. Ђуро Пуцар је убјеђивао полазнике Више партијске школе у Сарајеву, који су скоро сви били за Коминформ. Они су под Пуцаревим притиском, “поред свог супротног убјеђења”

Најјачи утисак сједнице свакако је било обраћање Родољуба Чолаковића. Истакао је мишљење да је, упркос томе што руководство СКП (б) у спору са КПЈ није правилно поступило, јер је обавијестило остале партије чланице Информбироа “које су заузеле став и не познавајући ситуацију”, требало ићи на сједницу Информбироа у Букурешт и показати да “вјерујемо у начелност и добронамјерност большевичке партије”. По њему, југословенско вођство је ставом да ће у Букурешту бити у неравноправном положају – што је у суштини значило да аргументи КПЈ неће бити ни саслушани, увриједило друге партије, чланице Информбироа. Чолаковић је нагласио да ЦК КПЈ нема право да “пљује” друге нације и њихов “цвијет – комунистичке партије”, поготово великих нација као што су француска и италијанска, “које имају велике заслуге за пролетерску револуцију”, утолико више што нису хтјеле да се изјасне о спору СКП (б) и КПЈ прије сједнице Информбироа.⁸ Даље је рекао да “нико од нас” не може да се сложи са поставком СКП (б) да се КПЈ “израђа у кулачку партију”, као и о низу других оптужби, али да у писмима совјетског руководства има ствари које су тачне, што се односило на полулегално дјеловање Партије.⁹ Забринут због новонастале ситуације, Чолаковић је изразио мишљење да је даљи развој социјализма у Југославији практично немогућ без помоћи Совјетског Савеза. “Ја у изградњу социјализма у нашој земљи не вјерујем без помоћи СССР-а и земаља народне демократије, бар не онако како смо га ми формулисали, тј. изграђивати социјализам не снижавајући животни стандард. У овој ситуацији ми ћемо морати још у већој мјери извозити животне намјернице, да би увозили машине,

---

морали потписати Резолуцију да се слажу са ставом ЦК КПЈ. Архив Босне и Херцеговине (даље: АБиХ), фонд: Покрајински комитет КПЈ за Босну и Херцеговину (даље: ПККПЈБХ), кут. 2/48, без сиг, Изјашњавање Чеде Милетића, Сарајево, 6. август 1948. године.

⁸ АЈ, 507, АЦКСКЈ, I I I БиХ – К 1/19, Покрајински комитет КПЈ за Босну и Херцеговину Централном комитету КПЈ, Записник са сједнице Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину, одржане 1. и 2. јула 1948. године.

⁹ Исто.

без којих нема социјализма.”¹⁰

Послије Чолаковићевих јавно изнесених ставова, било је јасно да је ситуација унутар најужег босанскохерцеговачког партијског вођства попримила карактер озбиљних неслагања, која су пријетила да Босну и Херцеговину преплаве присталицама Стаљинове унутарпартијске опозиције. Сједница је завршена у четири сата ујутру, што говори о озбиљности кризног момента. Секретар Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину Ђуро Пуцар Стари је закључио да Чолаковићеве и слични ставови “осталих другова” воде разједињавању КПЈ и дају подршку “колебљивим елементима” у тешкој ситуацији по Партију и земљу.¹¹

Разлози колебања

Више је разлога Чолаковићевих колебања, односно неслагања са ставовима из докумената ЦК КПЈ. Њега као истинског комунисту, и поред непринципијелности и понижења која је доживио још као “војник коминтерне”,¹² никада није напуштало увјерење да су “Руси

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто.

¹² За вријеме Стаљинове “велике чистке” 1936-1937. године, као дио обрачуна са југословенским комунистима у Коминтерни, ово врховно тијело међународног комунистичког покрета је оцијенило као “плагијат” и забранило Чолаковићеву књигу Почетница, што га је “лично тешко погодило”. О томе у својим мемоарима каже: “Сјећам се из тог периода једног наређења из Коминтерне које је мене лично тешко погодило. Горкић је донио на састанак кратко писамце од Флајшера, у коме је он, без иједне ријечи објашњења, јављао да се забрани растурање Почетнице. (...) Као да ме је гром ударио! Књигу сам писао из најчистијих побуда – да омогућим партијском активу у земљи да бар нешто прочита од марксистичких класика. (...) Писао сам је без икакве ауторске амбиције и чак испод наслова књиге нисам ставио написао, него саставио. Тачно оно што сам и урадио, јер књига је била доиста састављена од цитата, дословно наведених или препричаних, из класика или наших партијских материјала, с врло штурим мојим коментарима. Једино је предговор у књизи био мој. (...) Чак сам и у том предговору назначио којим се изворима састављач служио. А сада ми бацају у лице увреде – плагијат – и књигу забрањују”. О томе више: Rodoljub Čolaković, *Kazivanje o jednom pokoljenju: knjiga treća*, Sarajevo: Oslobođenje / Novi Sad: Dnevnik / Zagreb: Delo, OOUR Globus/ Banjaluka: Glas/ Priština: Jedinstvo/ Beograd: Nolit/ Titograd: Pobjeda/ Sarajevo: Svjetlost / Tuzla: Univerzal /

начелни”. У писмима ЦК СКП (б) и Резолуцији Информбироа изречене оптужбе на рачун КПЈ из његове свијести нису могле потиснути страшну помисао да буде етикетиран као антисовјета, односно непријатељ прве земље социјализма.¹³

Раскид са СССР-ом узроковао је многе психолошке ломове и моралне дилеме, посебно међу русофилним српским кадровима. Шта је у сржи умног и политичког бића Родољуба Чолаковића представљао Совјетски Савез, показује његова сумња да југословенско руководство, након сукоба са првом земљом социјализма, уопште може задржати подршку народа. “Цијела наша земља стоји за Титом, Кардељем, Ранковићем и немогуће је замислити да се они смијене. Боље рећи стајала је, док су народне масе знале да су уз Совјетски Савез, а да ли ће стајати сада, када се дигла ова кампања против наше Партије, не знам.”¹⁴ Снажне емоција према моћном заштитнику и узору потврдио је изјавом да је цијелога живота проведеног у Партији “желио да наша земља постане саставни дио СССР-а”, те да је Тито “једини човјек” који може и треба учинити све да се односи двије земље среде.¹⁵

До сукоба с Информбироом, Чолаковић је био веома близак са чланом ЦК КПЈ Сретеном Жујовићем. На њихов присан однос “свјетло бацају” документи настали током истраге, због “непријатељског дјеловања” на линији Информбироа, вођеној против професора Правног факултета у Сарајеву Бранислава Недељковића.¹⁶

Sarajevo: Veselin Masleša, 1985/86, 239-241.

¹³ Б. Петрановић, С. Даутовић, *Велика шизма*, 54.

¹⁴ АЈ, 507, АЦКСКЈ, I I I БиХ – К 1/19, Покрајински комитет КПЈ за Босну и Херцеговину Централном комитету КПЈ, Записник са сједнице Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину, одржане 1. и 2. јула 1948. године.

¹⁵ Исто.

¹⁶ У УДБ-и за Босну и Херцеговину је, 10. новембра 1948. године, обављено саслушање Бранислава Недељковића, професора Правног факултета у Сарајеву, окривљеног за “непријатељски рад” по Резолуцији Информбироа. У циљу “прикупљања доказа” изјаве је дало више свједока који су након објелодањивања Резолуције разговарали са Недељковићем. Свједоци су, вјероватно, потписани псеудонимима “Бранко”, “Ружица”, “Дуги” и “Пуба”.

Један од свједока, потписан псеудонимом “Ружица”, је свједочио да је професор у разговору са њим говорио да је Родољуба Чолаковића, када би дошао у Београд, “Црни [Сретен Жујовић] сваки пут дочекао у свом ауту”.¹⁷ Искључење из КПЈ и хапшење Жујовића, маја 1948. године, блиског му још од руководства Милана Горкића из 1936. године, свакако је утицало на Чолаковића и генерисало подозривост према југословенском вођству.¹⁸

Бранислав Недељковић (1907-1989) је студирао на Правном факултету у Београду, гдје је од професора Живојина Перића био запажен као “марљив и способан” студент. На истом факултету је 1934. године докторирао на тему: *Историја баштинске својине у новој Србији од краја 18. века до 1931.* На основу тог рада започео је своју универзитетску и научну каријеру, изабран је за асистента, а потом и доцента на катедри за Грађанско право. Као стипендиста Владе Француске провео је годину дана на специјализацији у Паризу. Говорио је француски, те дјелимично руски и њемачки језик. Од 1931. године узимао је учешће у студентским демонстрацијама у Београду, а за “напредни покрет” се дефинитивно определио 1933. године у Паризу. Прије Другог свјетског рата сматран је за марксисту који није на линији Партије. Тврдио је да је Троцкиста – “лијеви застрањивач”. Окупацију је провео у Београду. Неколико пута је хапшен и отпуштан из службе. Недељковићева професионална активност универзитетског професора, након Другог свјетског рата, окарактерисана је као “неуредна”. Оцијењен је као “претјерано самоувјерен и необуздан”, па је дошао у сукоб са колегама – наставницима, омладином и Партијом, због чега је напустио Београд. Конкурисао је за посао на Правном факултету у Сарајеву гдје је изабран за редовног професора на катедри Општа историја државе и права. АБиХ, ПККПЈБХ, кут. 2/48, без сигн, Изјаве свједока у истрази вођеној против Бранислава Недељковића због “непријатељског рада” по Резолуцији Информбироа; Aleksandar A. Miljković, In memo-gijam: Branislav M. Nedeljković, Institut za socijalnu politiku Beograd, <https://de.scribd.com/document/341591294/Branislav-m-Nedeljkovi%C4%87-Im-Memori- am> (приступљено: 15. 6. 2020) и АБиХ, ПККПЈБХ, кут. 2/48, сигн. 131, Министарство унутрашњих послова ФНРЈ – Управа државне безбједности Народне Републике Босне и Херцеговине, Записник о саслушању Бранислава Недељковића, 10. новембар 1948. године.

¹⁷ АБиХ, ПККПЈБХ, кут. 2/48, без сигн, Изјаве свједока у истрази вођеној против Бранислава Недељковића због “непријатељског рада” по Резолуцији Информбироа.

¹⁸ АБиХ, ПККПЈБХ, кут. 2/48, без сигн, Изјаве свједока у истрази вођеној против Бранислава Недељковића због “непријатељског рада” по Резолуцији Информбироа; *Zapisnici sa sednica Politburoa Centralnog komiteta KPJ (11. jun 1945 – 7. jul 1948)*, Arhiv Jugoslavije, Službeni list SRJ, Beograd: Arhiv Jugoslavije, 1995, 248-249. и Ivo Banac, *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, Zagreb: Globus, 1990, 74-76. и 169.

Повјерење у покајање или прагматична амнестија?

Увидјевши размјере и опасност расцјепа унутар босанскохерцеговачке партијске организације, Јосип Броз Тито је сазвао заједничку сједницу Политбироа Централног комитета КПЈ и Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину, која је одржана 7. јула 1948. године у Београду, са циљем придобијања руководства из централне југословенске републике. Ова сједница, на којој су учешће узели скоро сви водећи комунисти Југославије,¹⁹ била је прекретница и одредила је даљи ток развоја информбироовског раскола у Босни и Херцеговини. Тито и остали чланови Политбироа ЦК КПЈ “разувјерили” су колебљиво босанскохерцеговачко руководство, они су “увидјели грешке” и прихватили политику ЦК КПЈ.²⁰ Од изјашњавања на сједници Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину до београдске заједничке сједнице, дакле у року од само пет дана, услиједио је потпуни обрт у изнесеним ставовима. У пуном свјетлу показале су се

¹⁹ Поред чланова Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину Ђуре Пуцара Старог, Родољуба Чолаковића, Нике Јуринчића, Хасана Бркића, Шефкета Маглајлића, Пашаге Мандића, Угљеше Даниловића, Радована Папића и Авде Хуме, сједници су присуствовали скоро сви водећи југословенски комунисти, и то: Јосип Броз Тито, Александар Ранковић, Моша Пијаде, Благоје Нешковић, Светозар Вукмановић Темпо, Иван Гошњак, Вицко Крстуловић, Едвард Кардељ, Борис Кидрич, Милован Ђилас и Крсто Попивоца. *Zapisi sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ*, 253.

²⁰ Иако поједини историчари ову наглу промјену мишљења називају “лојалност уз завртање руке”, босанскохерцеговачки партијски врх се из Београда у Сарајево вратио амнестиран и јединственог става. Након ове сједнице, под утицајем водећих комуниста, међу нижепозиционираним партијским функционерима у Босни и Херцеговини, услиједила су масовна ревидирања почетног става. Амнестирано руководство је убрзо, на сједници Политбироа ЦК КПЈ за Босну и Херцеговину, одржаној 2. августа 1948. године, одлучило да формира Партијску комисију која је имала задатак да испита “антипартијско држање” оних који су се “неискрено” изјаснили за став ЦК КПЈ, те мањег броја информбирооваца који су, јавно, задржали почетни став. Senija Milišić, “O nekim implikacijama sukoba sa Informbiroom”, u: *Okrugli stol: Istorijsko NE staljinizmu, zbornik radova*, Sarajevo: Kaligraf, 2008, 105-106; АБиХ, фонд: Централни комитет Комунистичке партије Босне и Херцеговине (даље: ЦККПБХ), кут. 3/48, сигн. 224, Извјештај Централног комитета КП Босне и Херцеговине Централном комитету КПЈ, Сарајево, 8. децембар 1948. године и Н. Kamberović, “Stavovi rukovodstva komunističkog pokreta”, 144.

недосљедности и дубоки морални ломови водећих комуниста у Босни и Херцеговини, чију парадигму представља, покретач широког расцјепа у овој републици, Родољуб Чолаковић.

Како је изјавио, њега је спор са совјетском Партијом не само поколебао, већ и “потпуно деморалисао”. Услијед малодушности хтио је да иступи из Партије. “Написао сам изјаву да хоћу да иступим из Партије (...). Шта ће вам човјек којем је све пусто, празно.” Дубину властитог “моралног слома” Чолаковић је описао тиме да је размишљао о самоубиству: “Остао сам упоран да су Руси начелни. Доживео сам морални слом. Хтео сам да се убијем. А онда помислим: Рећи ће да га је убио Тито”.²¹ Захваљивао је Титу и Кардељу што су га “извели на прави пут” и увјерили у исправност става ЦК КПЈ. “Разговори су ме довели до тога да сам на овом примеру наше партије схватио, постало ми је јасно да се има зашто живети и борити.” Сложио се са свим што је КПЈ “предузела по питању односа са ВКП (б)” и изјавио да “искрено верује” да је став ЦК КПЈ исправан.²²

Међутим, постоји сумња у искреност Чолаковићевог покајања, односно да је став промијенио под Титовим притиском. То индицира његово колебање и послије београдске сједнице и снажно исказаног кајања и захвалности југословенском руководству на амнестији.

Свједок потписан као “Бранко” је испричао занимљиве детаље разговора који је 12. јула 1948. године водио са професором Браниславом Недељковићем: “Читам данас да се П.К. Босне [Покрајински комитет КПЈ за Босну и Херцеговину] изјаснио лепо. Кажем му да је то добро те да, иако је постојала нека неизвјесност у ставу Босанаца, односно Роћка [Родољуба Чолаковића], сада је та неизвјесност отклоњена. Ништа се није измијенило, нервозно ме прекиде др Недељковић. Видићемо како ће све то да сврши. Чуо сам и за Мају [Џвијетина Мијатовића] да није онако чврст као што се то могло очекивати с обзиром

²¹ *Zapisi sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ*, 254-255.

²² Исто.

на његов положај. Ово он додаде тајанствено се осмјехујући.”²³

Изгледа да ни југословенско руководство, пред заједничку сједницу у Београду, није било потпуно јединствено по питању колебљивог Родољуба Чолаковића, што продубљује сумњу у искреност његовог покајања. Иако је на сједници у Београду изразио задовољство “што је Роћко дао добру самокритику”,²⁴ изјаве у истрази против поменутог професора Правног факултета у Сарајеву, указују да се Милован Ђилас залагао за Чолаковићеву политичку ликвидацију, али да га је у тој најмери зауставио Јосип Броз Тито.

Свједок “Бранко” наводи да је код Бранислава Недељковића “свратио” 12. јула 1948. године, јер је знао да се “управо вратио из Београда”. Рачунајући на скори боравак у престоници и познанства која је тамо имао, сматрао је да ће “од њега моћи чути шта интересантно”. Том приликом професор му је рекао: “Изненадио ме је Београд. Срби стоје на државном становишту и због тога су за ЦК [КПЈ]. Чуо сам да је требао да са Жујевићем одлети и Роћко. То је тражио Ђилас, али је Маршал у последњем моменту спријечио”.²⁵ О професоровим сазнањима о намјерама Милована Ђиласа слично је казала и “Ружица”: “Најприје је скувао [Александра] Ранковића против Црног, а послѣје и остале (...). Чуо сам да је требао заглавити и Роћко заједно са Црним, а да то Тито није дозволио”.²⁶

Недељковићево очигледно разочаравајуће “изненађење” због држања Београда, односно српских комуниста из Србије, након изласка Резолуције Информбироа, не показује само његово лично расположење већ “освјетљава” и атмосферу, која је владала међу дијелом Стаљинових присталица у Југославији. То указује да је из тих разлога,

²³ АБиХ, ПККПЈБХ, кут. 2/48, без сигн, Изјаве свједока у истрази вођеној против Бранислава Недељковића због “непријатељског рада” по Резолуцији Информбироа.

²⁴ *Zapisnici sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ*, 257.

²⁵ АБиХ, ПККПЈБХ, кут. 2/48, без сигн, Изјаве свједока у истрази вођеној против Бранислава Недељковића због “непријатељског рада” по Резолуцији Информбироа.

²⁶ Исто.

поготово након хапшења Сретена Жујовића, “расла популарност” блиског му српског комунисте из Босне и Херцеговине. Професор о томе, разговарајући са “Ружицом” о Ђиласовом залагању за Чолаковићево кажњавање, каже: “Рођко је превише популаран и омиљен, не само овдје у Босни, али [него] и у Србији и Хрватској, а то му не ваља”.²⁷

У великом угледу који је уживао могу се тражити разлози Титове одлуке о некажњавању и задржавању Родољуба Чолаковића на политичкој сцени Југославије. Као ратни функционер и први предсједник Владе НР Босне и Херцеговине, имао је значајан утицај на комплетно руководство, односно комунистички покрет у овој републици, али и комунисте на ширем југословенском простору.²⁸

Свјестан да би прихватањем ставова ЦК КПЈ Чолаковић могао измијенити мишљења осталих колебљиваца из Босне и Херцеговине, Титу је било важно придобити га на своју страну. У периоду између поменуте двије сједнице позвао га је на Блед и провео са њим неколико дана, што ће касније, на београдском заједничком засједању, оживотворити “промјену” Чолаковићевог става и изјаву да су му “разговори” помогли да схвати грешке.²⁹

²⁷ Исто.

²⁸ По свему судећи, Родољуб Чолаковић је својим ауторитетом пресудно утицао на судбину земљака и пријатеља, министра просвјете Славка Мићановића. Иако један од тројице првооптужених комуниста из Босне и Херцеговине, бијељинац Мићановић није хапшен нити суочаван са затворском тортуром кроз коју су пролазили информбироовци. Напротив, након што је у августу 1948. године искључен из КПЈ, поново је примљен у партијско чланство и именован на мјесто директора Завода за унапређење школства у Сарајеву. АБиХ, ЦККПБХ, кут. 3/48, без сигн, Записник о саслушању Мила Перковића пред Партијском комисијом Покрајинског комитата КПЈ за Босну и Херцеговину – Сарајево, август, 1948. године; Драженко Ђуровић, “Министри информбироовци”, 227-243; АБиХ, фонд: Централни комитет Савеза комуниста Босне и Херцеговине, кут. 11/57, сигн. 5/07, Срески комитет Савеза комуниста Босне и Херцеговине Сарајево, Централном комитету Савеза комуниста Босне и Херцеговине, Информација о садашњем раду и политичком држању лица која су кажњена због дјеловања на линији ИБ-а, а данас се налазе на Сарајевском срезу, 3. јануар 1957. године.

²⁹ R. Dizdarević, *Sudbonosni podvig Jugoslavije*, 74. и *Zapisnici sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ*, 255.

Индиције о постојању пучистичких намјера којим су у љето 1948. године били склони југословенски информбироовци, такође је могући разлог Брозове прагматичне одлуке о амнестији, али и Чолаковићевог прикривеног колебања. Наиме, професор Недељковић је, “Ружици” повјерио информацију, коју му је саопштио “један руководилац”, о наводним “Стаљиновим плановима” да након Титове смјене на чело Југославије доведе Родољуба Чолаковића. Иако је вођи СССР-а био циљ потпуно подређивања Југославије, што је подразумијевало смјену њеног непокорног руководства, “информације” о “Титовом наслједнику” су у политички етер вјероватно доспијевале путем пропаганде његових отворених и притајених присталица у земљи. Неименовани руководилац је, наводно, говорио о Чолаковићевим “карактеристикама” због којих је виђен као одговарајући политички кадар: “Стаљин [је] почео да размишља, да је Србин и да воли Југославију”.³⁰

Оваква политичка “идеја” одговара становишту да је коминформство еквивалент централистичком унитаризму, што заступа историчар Душан Биланџић,³¹ а ставом да је ријеч о идеологији која промовише визију о стапању Јужних Словена углавном на српској основи и то кроз “програм владања из једног центра”, потврђује и допуњава Иво Банац.³²

³⁰ АБиХ, ПККПЈБХ, кут. 2/48, без сигн, Изјаве свједока у истрази вођеној против Бранислава Недељковића због “непријатељског рада” по Резолуцији Информбироа.

³¹ Душан Биланџић је у интервјуу датом *Старту*, 14. јануара 1976. године, о томе истакао слиједеће: “Коминформизам, стаљинизам као преокупација, протеже се много прије 1948. године и живјет ће још... У нашој југословенској ситуацији [коминформизам] се, осим осталог, крије као бирократско централистички концепт с унитаристичким исказом. Он, наиме, ... стварно негира националну посебност [конститутивних националности Југославије] и има тенденцију к великодржавном централизму. То је, његов, да тако кажем, југословенски облик и због тога, кад се код нас говори о том концепту, треба га истраживати ... управо у том помало прикривеном облику. Тај ће се концепт мијењати и у будућности, увијек ће тежити да потисне аутономију свих друштвених субјеката нашега друштва. Југославија, као врло сложена држава по свим основама, а прије свега по националном, тражи максимално самоуправљање, тражи максималну аутономију својих субјеката, колектива, организација удруженог рада, институција, итд, а коминформовски концепт насрће на ту аутономију и тежи бирократском централистичком систему.” Цитирано према: I. Banac, *Sa Staljinom protiv Tita*, 168.

³² I. Banac, *Sa Staljinom protiv Tita*, 168.

Стаљин је доласком на власт постепено извршио скоро потпуну русизацију совјетског друштвено-политичког и културног живота,³³ па је, с обзиром да је доживљаван као божанство, међу његовим оданим присталицама у Југославији морала постојати тежња за успостављање идентичног модела уређења унутрашњих односа у држави.³⁴ Према томе, за евентуално спровођење замисли југословенског пандана супремације најбројније нације, Родољуб Чолаковић је у очима појединих стаљиниста, поготово након хапшења Сретена Жујовића, изгледао као одговарајућа личност, јер је “Србин” и “воли Југославију”.³⁵

³³ Стаљиним доласком на власт знатно су проширена права централних органа и појачана централизација савезне државе. На кључним државним позицијама већином су се налазили Руси. Поред тога, рехабилитован је “руски патриотизам”, а у национално изузетно хетерогени Совјетски Савез скоро искључиво уведене вриједности и традиције руске историје и културе. Оваплоћење “прогресивних снага” постајали су руски национални јунаци, вође – кнезови, цареви. Осуђиван је до тада “подцјењивачки” однос према личности Петра I Романова. Наглашавана је важност учења руског језика, а од 1937. године почело је масовно враћање латинизованих језика на ћирилично писмо. Погледати: Михаил Гелер, Александар Некрич, *Утопија на власти: историја Совјетског Савеза*, превели с руског: Бранислав Марковић и Марија Марковић, Подгорица: ЦИД, 2000, 265- 269; Giuseppe Boffa, *Povijest Sovjetskog Saveza I: od revolucije do Drugog svjetskog rata: Lenjin i Staljin*, preveo sa italijanskog: Daniel Bučan, Opatija: Otokar Keršovani, 1985, 438.

³⁴ О снази култа Стаљина и Совјетског Савеза сликовито је свједочење непознатог информбироовца. “Знам да смо у току рата узвикивали живео СССР и живео Стаљин, па тек онда живела Нова Југославија и живео Тито. Да си тада рекао иједну реч против Стаљина или СССР-а, да си имао десет глава – свих десет би неко скинуо као издајнику.” Снагу Стаљиновог култа међу припадницима НОП-а, чак и оним мушкарцима и женама који нису били комунисти, такође, показује пјесма коју су пјевали сељаци партизани у Лици:

“Ој, Стаљине ти народни боже,
Без тебе се живјети не може,
Хајде браћо да мјеримо Дрину,
Да градимо ћуприју Стаљину.
Друг ће Стаљин и црвена звијезда,
Уништити фашистичка гнијезда.”

Dragan Marković, *Istina o Golom otoku*, Beograd: Narodna knjiga, 1987, 276. и I. Banac, *Sa Staljinom protiv Tita*, 22-23.

³⁵ Сретен Жујовић је носио бреме српског националисте. Јосип Броз Тито је још 1946. године овако исказао своје запажање о руководилачкој дораслости Андрије Хебранга и Сретена Жујовића: “Какви би они могли бити лидери Југославије! Један Усташа, други четник”. Такође, поред тога што се уочи Другог засједања АВНОЈ-а није сложио са федералним статусом

Међутим, идеје о Родољубу Чолаковићу као лидеру унитарне и централизоване Југославије са доминантно српским предзнаком нису одговарале политичким вриједностима које је заступао. Као српски комунистички кадар из Босне и Херцеговине, он је у вријеме конституисања АВНОЈ-евске Југославије, залажући се за равноправност народа, био један од најгласнијих заговорника федералног статуса Босне и Херцеговине унутар федеративне Југославије, рјешења које је одступало од стриктног придржавања и спровођења националног принципа при образовању нове државе.³⁶ Такође, према садржају његових дневничких забиљешки, насталих током 60-их и 70-их година, Родољуба Чолаковића је тешко окарактерисати као могућег заговорника српских “хегемонистичких” интереса у Југославији. И поред примјетне подозривости због процеса “федерирања федерације” које се, по његовом мишљењу, одвијало на штету СР Србије и оштре критике “шовиниста” који су на тој основи “разваљивали” Партију и државу,³⁷ Чолаковић је као типични “изворни” комуниста истицао

Босне и Херцеговине у Југославији, Жујовић је сматрао да Црна Гора треба да се уједини са Србијом, што је значајно одступало од политике КПЈ према националном питању. С обзиром да је најпознатији српски информбиоровац ухапшен већ у мају 1948. године, “избор је пао” на блиског му Родољуба Чолаковића. *AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942 – 1943), Materijali sa naučnog skupa održanog u Sarajevu 22. i 23. novembar 1973. godine*, Beograd: Rad, 1974, 706-708, 757-760; Milovan Đilas, *Tito: the story from inside*, New York, London: Harcourt Brace Jovanovich, 1980, 124; Vladimir Dedijer, *Novi prilozii za biografiju Josipa Broza Tita*, трећи том, Beograd: Rad, 1984, 384. и I. Banac, *Sa Staljinom protiv Tita*, 169.

³⁶ Погледати: Родољуб Чолаковић, *Записи из ослободилачког рата, књига пета*, Сарајево: Свјетлост, 1955, 49-50. и *AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini*, 11-20, 706-708, 757-760.

³⁷ Под утиском расправе о уставним амандманима који су дефинисали статус аутономних покрајина, Чолаковић је, 10. марта 1971. године записао: “Читао новине – дискусија око амандмана. Срби имају резерве због покрајина, Хрвати поздрављају, а успут терају своје – све што њима конвенира то је прогресивно (...) а што им не конвенира – резерве (...). Босанци опет њих прихватају оберучке, што је разумљиво, јер им се због плафонираних цена одлило много вишка рада другима, и то богатијим од њих. Тако смо се запетљали у трице и кучине, а цене скачу, шовинизам је у порасту”. На исту тему писао је и четири дана касније: “По свему изгледа да су се другови из Србије помирили са статусом покрајине као «елемента федерализма». Не знам тачно шта то значи, али је очигледно да је реч о слабењу СР Србије у федерацији”. Почетком 70-их година, када су расправе око односа

интернационалистичку равноправност, право југословенских нација на самоопредјељење и супротстављао се “великосрпским” погледима на унутрашње устројство Југославије. Осврћући се на сукоб Мирослава Крлеже и Добрице Ћосића око односа на релацији “Београд-Загреб”, 1. августа 1965. године је записао: “Разговарао сам са Крлежом око његовог сукоба с Гецом [Добрицом Ћосићем]. Хтео сам од њега да чујем шта је ту заправо било, јер оно што сам био чуо, просто нисам хтео да верујем. Геца је пребацио Крлежи да је покренуо Форум да би преко њега водио борбу против Београда, да је око часописа окупио разне полит[ички] сумњиве типове (...). Код Геце се осећа извесна нота шовинизма, то је оно тзв. југословенство, које њему, као и многим неодученим, изгледа нешто револуционарно. Уствари то је остатак великосрпства. (...) Једно је јасно: само материјални интерес може бити солидна основа многонационалне државе, и свака нација

и равноправности народа у југословенској федерацији биле све жешће, због све гласнијих оптужби на рачун савезне власти, односно Београда и Србије, “исповједајући” мисли свом дневнику, Чолаковић је оштро критиковао поједине комунисте из Хрватске и Босне и Херцеговине. О изјави Мика Трипала, датој штампи, да “не жели да за ефикасност и технологију прода националну равноправност”, Чолаковић каже: “А ко га на то принуђава? Најзад ако је то доиста тако, зашто он то не каже тамо где је место да се до краја расправи или ономе ко угрожава ту равноправност? Зашто то на седници Из[вршног] б[ироа] не каже у брк Мијалку [Тодоровићу] или [Мирославу] Печујлићу шта мисли о њиховим ставовима? Зашто жели поене у очима малограђана и партијске бирократије. Већ сад се бори за место у Пред[седништву] СФРЈ као најпозванији да представља Хрватску (...). Погани каријерист који разваљује нашу Партију ради своје незајажљиве амбиције. Некада је шенио пред Ранковићем, а нама су пуцала ребра од његовог силеџијства у Партији. Тек када је Ранковић завршио како је и заслужио, диже се ‘јунак’ Трипало да нас све ‘раскринка’ као хегемонисте. А за њим алачу бирократи, полтрони и они који се боје за свој положај и плату. Но, најозбиљније је што у тој хајци на унитаристе учествују сви, и то врло бучно, које смо у револуцији поразили.” На коментар босанскохерцеговачког комунисте Хасана Грабчановића, који је у разговору са Влајком Беговићем Београд назвао “националистичком јазбином”, Чолаковић пише: “Не би смио један од најодговорнијих политичких људи давати такве изјаве које су нетачне и увредљиве за један град у коме се десетине хиљада комуниста боре за остварење линије СКЈ. Хасан заборавља основно: лако је учити национализам у другој средини, а, нешто ‘мало’ теже у властитој. Требало би да мало боље зачепрка по Сарајеву па би видио (или открио) шта се све кува у тој великој чаршији”. Здравко Антонић, *Родољуб Чолаковић у светлу свог дневника*, Београд: Књига, 1991, 273-274, 345-346.

има право да о томе расправља, па ако нађе да јој се то не «исплати» и да ту заједницу напусти све остало је фалш.»³⁸

Било да се радило о повјерењу у искрено покајање или не, Титу није било лако ни политички проицљиво у изузетно кризном моменту донијети одлуку о политичкој ликвидацији Чолаковића и других колебљивих босанскохерцеговачких руководилица. “Опростити” и добити лојално републичко вођство било је, из више разлога, далеко мудрије рјешење.

Прво, амнестирани су под притиском хипотеке “колебљиве прошлости” настојали што досљедније спроводити политику југословенског државног и партијског врха.

Друго, најужем руководству КПЈ није одговарало продубљавање расцјепача у Босни и Херцеговини, која је због начина формирање, етничко – религијске мјешовитости и великог међунационалног неповјерења, након Другог свјетског рата, представљала најосјетљивију републику југословенске федерације.³⁹

³⁸ Исто, 109. Због противријечности између политике коју је заступао и “сазнања” професора Бранислава Недељковић о замислима информбирооваца о Родољубу Чолаковићу као Титовом наслједнику, те потребе научне провјере исказа поменутих свједока, ова важна тема из историје југословенске државе распирује истраживачку страст историчара.

³⁹ Утврђивање коначног положаја Босне и Херцеговине у новој Југославији пратили су противрјечни ставови. Она је као федерална јединица конституисана у задњи час – пред само Друго засједање АВНОЈ-а. Учвршћивање њеног равноправног – федералног статуса, изграђеног на темељима проблематичне “заједничке оружане борбе” и “братства у устанку” њених народа захтијевало је, како је рекао управо Родољуб Чолаковић, “много стрпљења и упорности”. Такође, након ослобођења, политичке прилике у централној југословенској републици су, услјед бројних свјежих ратних несрећа, биле обиљежене различитим облицима међунационалних нетрпељивости.

Погледати: *AVNOJ i NOV u Bosni i Hercegovini*, 11-20; Драженко Ђуровић, “Проблем темељног начела федералне Босне и Херцеговине – братства у заједничкој оружаног борби 1941-1945”, у: Архив 19, часопис Архива Југославије, Београд: Архив Југославије, 2018, 79-101; Драженко Ђуровић, “Проблем братства и јединства у Босни и Херцеговини 1945-1953”, у: Зборник радова: *Бањалучки новембарски сусрети 2018*, књига 19, Бањалука: Филозофски факултет Бањалука, 2018, 113-131; Enver Redžić, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*, Sarajevo: OKO, 1998.

Треће, Босна и Херцеговина се конфигурацијом терена и географском удаљеношћу од Југославији сусједних земаља Информбироа, под условом повољне политичке ситуације и лојалног руководства, наметала као једна од кључних тачки и стратешких положаја за одбрану у случају агресије, па је од изузетног значаја било сачувати јединство вођства које је изнијело рат и револуцију.⁴⁰

Југословенско руководство, чврсто определијелено за одбрану независности, услјед опште опасности од инвазије Совјетског Савеза и других земаља чланица Информбироа, није смјело дозволити да непријатељ омасови и ојача из редова Партије. У борби против унутарпартијске опозиције примјењиване су различите методе “самоодбране”. Док је босанскохерцеговачком руководству, на челу са Родољубом Чолаковићем, из прагматичних разлога и виших интереса, опростено и омогућено да као вјерни сљедбеници политике ЦК КПЈ “оправдају повјерење”, Партија на власти је против информбироваца превасходно користила другачије, радикалне методе – изолацију и брутално “преваспитавање” Стаљинових присталица.

⁴⁰ Јосип Броз Тито је на састанку југословенског партијског и државног врха, одржаном 15. септембра 1949. године, поред инсистирања да “приоритет у свему има Армија”, индиректно поменуо значај Босне и Херцеговине у плану и систему одбране земље. Тражио је више ангажовања и убрзан рад на поправци путева и мостова, те рјешавање питања телефонско-телеграмских веза на релацији између Србије и Босне и Херцеговине. Питање путне инфраструктуре и комуникација било је од изузетне важности, јер је руководство Југославије локалитете у централној југословенској републици видјело као једну од најповољнијих опција за дислокацију кључних државних институција, војних потенцијала и привредних предузећа. Између осталог, за измјештање Савезне владе, из потенцијалном агресијом лако доступног Београда, предлагана је локација у сектору “Сарајево – Коњиц до Мостара, или евентуално према Прозору.” Наредба Генералштаба југословенске армије, од 28. септембра 1949. године потврђује несумњиво важну улогу Босне и Херцеговине у планирању одбране. Одабир нових локација за дислокацију јединица ратног ваздухопловства Југославије, значио је премјештање значајног дијела овог рода војске у Босну и Херцеговину. О томе више: Милан Терзић, Михајло Басара, Димитар Тасић, *Информбиро и Југословенска (народна) армија: зборник докумената*, Београд: Службени гласник, 2015, 326-327, 333-334, 417.

Закључак

Након што је јуна 1948. године објављена Резолуција Информбироа, Родољуб Чолаковић је ставом, да су поједине оптужбе садржане у том документу тачне, значајно утицао на широка колебања и раскол унутар партијске организације у Босни и Херцеговини. Међутим, након Титове интервенције и заједничке сједнице Политбироа ЦК КПЈ и Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину, Чолаковић је промијенио мишљење и званично стао на страну ЦК КПЈ. Његово покајање и признавање грешки прихваћено је као искрено. Враћањем Родољуба Чолаковића на “прави пут”, било да се радило о искреном повјерењу у покајање или амнестији из прагматичних разлога, Јосип Броз Тито и најуже југословенско вођство је сачувало јединство босанскохерцеговачког руководства и спријечило ширење информбироовског расцјепа у Босни и Херцеговини. То је било посебно значајно због постојања индиција да су међу информбироовцима провејавале идеје да, након смјене Јосипа Броза Тита, на чело Југославије доведу најутицајнијег комунисту из Босне и Херцеговине. Такође, за учвршћивања Босне и Херцеговине као федералне јединице, изграђене на темељима проблематичне “заједничке оружане борбе” и братства и јединства њених народа, важно је било сачувати хомогеност њеног вођства које је изнијело рат и револуцију. Поред тога, повољна политичка ситуација и лојално руководство представљало је основни предуслов за планирање централне југословенске републике као стратешки значајне територије за одбрану у случају агресије СССР-а и осталих земаља Информбироа. Због комплексности проблема и карактеристичних индиција које су пратиле случај колебљивог Родољуба Чолаковића, те недостатка комплетне архивске документације да се до краја разјасни његова улога током информбироовског лома у Југославији и Босни и Херцеговини, ова тема биће још предмет научних расправа и анализа.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архивски извори

Архив Југославије

Централни комитет Савеза комуниста Југославије

Архив Босне и Херцеговине

Покрајински комитет КПЈ за Босну и Херцеговину

Централни комитет Комунистичке партије Босне и Херцеговине

Савез комуниста Босне и Херцеговине

Објављени извори

Антонић Здравко, *Родољуб Чолаковић у светлу свог дневника*, Београд: Књига, 1991.

AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942 – 1943), Materijali sa naučnog skupa održanog u Sarajevu 22. i 23. novembar 1973. godine, Beograd: Rad, 1974.

Zapisnici sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ (11. jun 1945 – 7. jul 1948), *Arhiv Jugoslavije, Službeni list SRJ*, Beograd: Arhiv Jugoslavije, 1995.

Petranović Branko, Zečević Momčilo, *Jugoslavija 1918-1984: zbirka dokumenata*, Beograd: Rad, 1985.

Терзић Милан, Басара Михајло, Тасић Дмитар, *Информбиро и Југословенска (народна) армија: зборник докумената*, Београд: Службени гласник, 2015.

Литература

Књиге

- Ванас, Ivo, *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, Zagreb: Globus, 1990.
- Boffa, Giuseppe, *Povijest Sovjetskog Saveza I: od revolucije do Drugog svjetskog rata: Lenjin i Staljin*, preveo sa italijanskog: Daniel Bućan, Опатја: Отокар Кершовани, 1985.
- Гелер, Михаил, Некрич Александар, *Утопија на власти: историја Совјетског Савеза*, превели с руског: Бранислав Марковић и Марија Марковић, Подгорица: ЦИД, 2000.
- Dedijer, Vladimir, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita, treći tom*, Beograd: Rad, 1984.
- Dizdarević, Raif, *Sudbonosni podvig Jugoslavije: podsjećanje na istorijsko NE staljinizmu – događaj koji je opredijelio budućnost Jugoslavije*, Sarajevo: UMNIS, 2018.
- Đilas, Milovan, *Tito: the story from inside*, New York – London: Harcourt Brace Jovanovich, 1980.
- Мала енциклопедија Просвета: општа енциклопедија*, 3, По – III, Београд: Просвета, 1986.
- Marković, Dragan, *Istina o Golom otoku*, Beograd: Narodna knjiga, 1987.
- Петрановић, Бранко, Даутовић Сава, *Велика шизма: четрдесетосма*, Подгорица: ЦИД, 1999.
- Redžić, Enver, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*, Sarajevo: OKO, 1998.
- Čolaković, Rodoljub, *Kazivanje o jednom pokoljenju: knjiga treća*, Sarajevo: Oslobođenje / Novi Sad: Dnevnik / Zagreb: Delo, OOUR Globus / Banjaluka: Glas / Priština: Jedinство / Beograd: Nolit / Titograd: Pobjeda / Sarajevo: Svjetlost / Tuzla: Univerzal / Sarajevo: Veselin Masleša, 1985/86.

Чланци

Ђуровић, Драженко, “Министри информбировци у Влади Народне Републике Босне и Херцеговине 1948. године”, у: *Гласник*, год. IX, бр. 9, Бањалука: Удружење архивских радника Републике Српске, 2017, 227-242.

Ђуровић, Драженко, “Сарајевски информбировцац: Јурај Марек”, у: *Prilozi* 47, Sarajevo: Institut za istoriju, 2018, 229-246.

Ђуровић, Драженко, “Проблем темељног начела федералне Босне и Херцеговине – братства у заједничкој оружаном борби 1941-1945”, у: *Архив* 19, часопис Архива Југославије, Београд: Архив Југославије, 2018, 79-101.

Ђуровић, Драженко, “Проблем братства и јединства у Босни и Херцеговини 1945-1953”, у: *Зборник радова: Бањалучки новембарски сусрети 2018*, књига 19, Бањалука: Филозофски факултет Бањалука, 2018, 113-131.

Kamberović, Husnija, “Stavovi rukovodstva komunističkog pokreta u Bosni i Hercegovini o sukobu sa Informbiroom 1948. godine”, у: *Hod po trnju: iz bosanskohercegovačke historije 20. stoljeća*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2011, 124-149.

Milišić, Senija, “О неким импликацијама sukoba sa Informbiroom”, у: *Okrugli stol: Istorijsko NE staljinizmu, zbornik radova*, Sarajevo: Kaligraf, 2008, 97-109.

Необјављени рукописи

Lučić, Ivica, *Sigurnosna politika Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine: doktorska disertacija*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005.

Интернет извори

Miljković, A. Aleksandar, In memorijam: Branislav M. Nedeljković, Institut za socijalnu politiku Beograd, <https://de.scribd.com/document/341591294/Branislav-m-Nedeljkovi%C4%87-Im-Memoriam> (приступљено: 15. 6. 2020)

RODOLJUB ČOLAKOVIĆ AND THE INFORMBIRO SPLIT IN 1948

Summary

After the Resolution of the Informbiro was published in June 1948, Rodoljub Čolaković, with the attitude that certain accusations contained in that document were correct, significantly influenced the wide hesitations and divisions within the party organization in Bosnia and Herzegovina. However, after Tito's intervention and a joint session of the Politburo of the CPY Central Committee and the CPY Provincial Committee for Bosnia and Herzegovina, Čolaković changed his mind and officially sided with the CPY Central Committee. His repentance and confession of mistakes were accepted as sincere. By returning Rodoljub Čolaković to the "right path", whether it was sincere trust in repentance or amnesty for pragmatic reasons, Josip Broz Tito and the closest Yugoslav leadership preserved the unity of the Bosnian leadership and prevented the spread of the Informbiro rift in Bosnia and Herzegovina. This was especially significant due to the existence of indications that there were ideas among the informers that, after the removal of Josip Broz Tito, they would bring the most influential communist from Bosnia and Herzegovina to the helm of Yugoslavia. Also, for the consolidation of Bosnia and Herzegovina as a federal unit, built on the foundations of the problematic "joint armed struggle" and the brotherhood and unity of its peoples, it was important to preserve the homogeneity of its leadership that brought about war and revolution. In addition, the favorable political situation and loyal leadership were the basic preconditions for planning the central Yugoslav republic as a strategically important territory for defense in the event of aggression by the USSR and other Informbiro countries. Due to the complexity of the problem and the characteristic indications that accompanied the case of the hesitant Rodoljub Čolaković, and the lack of complete archival documentation to fully clarify his role during the Informbir break in Yugoslavia and Bosnia and Herzegovina, this topic will be the subject of scientific discussions and analysis.